

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

Εισαγωγή

Ιδιαίτερη προσοχή έχει δοθεί στη σχέση μεταξύ πολιτισμού και παγκοσμιοποίησης, ιδίως από τις αρχές του 21ου αιώνα, με εστίαση στις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης στη δημιουργία ενός «παγκόσμιου πολιτισμού», καθώς και τη συμβολή του πολιτισμού στη διευκόλυνση της διαδικασίας παγκοσμιοποίησης. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παγκοσμιοποίηση είναι τόσο αιτία όσο και συνέπεια των πολιτιστικών διαφορών και ομοιοτήτων. Ως εκ τούτου, η συνεχής εξάπλωση των πολιτισμών δημιουργεί τρεις δυνατότητες. Πρώτον, ένας ισχυρός πολιτισμός κυριαρχεί επί των ανίσχυρων, «σκοτώνοντάς» τους (συγκλίνουσα θέση). Δεύτερον, η πολιτισμική αλληλεπίδραση αφήνει ανέγγιχτη την ιδιαιτερότητα κάθε πολιτισμού δημιουργώντας χάσμα μεταξύ των πολιτισμών του κόσμου (αποκλίνουσα θέση). Τρίτον, το πολιτισμικό μείγμα δημιουργεί ενιαία κουλτούρα (συνδυαστική θέση).

Κουλτούρα ή πολιτισμός

Μέχρι τον ορισμό του Edward Tylor τον 19ο αιώνα, δεν υπήρχε γενικά αποδεκτός ορισμό του πολιτισμού. Ακόμη και μέχρι σήμερα, ο πολιτισμός (culture, civilization) είναι δύσκολο να οριστεί επακριβώς, αφού βρίσκεται σε συνεχή κατάσταση διακύμανσης, αλλαγής ή ανάπτυξης, άρα μεταξύ κοινωνιολόγων και ανθρωπολόγων υπάρχει διαφωνία σχετικά με το τι πρέπει να συμπεριληφθεί και τι να αποκλειστεί από τον ορισμό (Dam, 2006, Vesajoki, 2002). Ο Tylor (1920), ορίζει ευρέως τον πολιτισμό ως «εκείνο το σύνθετο σύνολο που περιλαμβάνει τη γνώση, την πίστη, την τέχνη, την ηθική, το δίκαιο, τα έθιμα και οποιεσδήποτε άλλες ικανότητες και συνήθειες που αποκτήθηκαν από τον άνθρωπο ως μέλος της κοινωνίας». Κάθε ομάδα έχει μια ιδιαιτερότητα που αποκαλύπτεται μέσω της κουλτούρας της και περιλαμβάνει το σύνολο της ύπαρξής της, συμπεριλαμβανομένης της αντίληψης, των αξιών, της γνώσης, της γλώσσας, των εθίμων, των νόμων, των συμβόλων, των υλικών προϊόντων, των αλληλεπιδράσεων με άλλους και των συμπεριφορών που μοιράζεται μια ομάδα ανθρώπων, που είναι δυναμικοί και ετερογενείς. Ο πολιτισμός παρέχει κατευθυντήριες γραμμές για τους ανθρώπους, ορίζει τον τρόπο ζωής και θέτει πλαίσιο στην κοινωνία.

Πολιτιστικές επαφές υπάρχουν από τότε που οι άνθρωποι άρχισαν να μεταναστεύουν. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ κοινωνιών διαμόρφωσαν τον πολιτισμό και ο πολιτισμός με τη σειρά του έδινε κατευθύνσεις για την ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Η διαλεκτική σχέση που υπάρχει μεταξύ πολιτισμού και ανθρώπινης αλληλεπίδρασης έχει τρεις δυνατές εκβάσεις – πολιτισμικές ομοιότητες, πολιτισμικές αποκλίσεις και πολιτισμικός υβριδισμός.

Ο ρόλος της κοινωνικοποίησης βοηθά στη μεταφορά της κουλτούρας από τη μια γενιά στην άλλη: κοινωνικοποίηση, ουσιαστικά, είναι η διαδικασία μάθησης της κουλτούρας μιας κοινωνίας. Κάθε κοινωνία ορίζει τα μέσα μέσω των οποίων ο πολιτισμός μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά. Οι τρόποι απόκτησης και μετάδοσης της γνώσης είναι μοναδικοί σε κάθε πολιτισμό.

Χαρακτηριστικά του πολιτισμού

Ο πολιτισμός διαθέτει ορισμένα χαρακτηριστικά:

- *Ο πολιτισμός είναι δυναμικός:* αλλάζει μέσω της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης. Για παράδειγμα, από τη χρήση του ξύλου έως τη χρήση του φυσικού αερίου ως μέσου μαγειρέματος.
- *Ο πολιτισμός είναι μεταδοτικός:* μπορεί να μεταβιβαστεί σε άλλη γενιά. Για παράδειγμα, η ιδέα να φοράμε ρούχα και οι γνώσεις που έχουμε σήμερα μεταβιβάστηκαν σε εμάς.
- *Ο πολιτισμός είναι σωρευτικός:* εξελίσσεται ανάλογα με τις προκλήσεις και ευκαιρίες. Για παράδειγμα, από τη γνώση της επίπεδης γης στη σφαιρική γη ή από τον παραδοσιακό στον ψηφιακό κόσμο.
- *Η κουλτούρα είναι προσαρμοστική:* εξελίσσεται με την πάροδο του χρόνου. Καθώς οι άνθρωποι μεγαλώνουν, το ίδιο κάνει και ο πολιτισμός. Για παράδειγμα, η γνώση συσσωρεύεται καθώς περνά ο χρόνος και το μέλλον γίνεται πραγματικότητα.
- *Ο πολιτισμός είναι σχετικός:* διαφέρει από τη μια περιοχή στην άλλη· για παράδειγμα, η αιμομιξία δεν αποτελεί ταμπού σε όλες τις περιοχές και τις ιστορικές περιόδους, αντιθέτως ίσως επιδιώκεται για τη διατήρηση της βασιλικής οικογένειας.
- *Ο πολιτισμός έχει κοινωνικό χαρακτήρα:* Για παράδειγμα, η πράξη της διδασκαλίας των μικρότερων παιδιών πώς να γράφουν δείχνει την κοινωνική φύση του πολιτισμού, καθώς περιλαμβάνει αλληλεπίδραση.

Είδη πολιτισμού

Η κουλτούρα έχει δύο συνιστώσες: υλική και άυλη. Ο υλικός πολιτισμός αναφέρεται σε όλα τα τεχνητά προϊόντα που μπορείτε να δείτε ή να αγγίξετε. Κυρίως ο υλικός πολιτισμός είναι που υποστηρίζει τη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης. Ο μη υλικός πολιτισμός αναφέρεται στις πτυχές της ανθρώπινης ζωής που δεν μπορούμε ούτε να δούμε ούτε να αγγίξουμε, όπως οι νόμοι, οι πεποιθήσεις, η γλώσσα, οι κανόνες και οι αξίες. Αυτός ο τύπος ελέγχει την ανθρώπινη ζωή.

Παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση είναι η διάδοση του πολιτισμού μεταξύ των εθνών. Οι Boli και Lechner (2001), ορίζουν την παγκοσμιοποίηση ως την επέκταση των παγκόσμιων ροών υλικών αντικειμένων και συμβόλων και τον πολλαπλασιασμό των οργανισμών και των θεσμών παγκόσμιας εμβέλειας που δομούν αυτές τις ροές. Η έννοια αναφέρεται στην ανταλλαγή απόψεων, αξιών, κανόνων και πρακτικών μεταξύ των εθνών του κόσμου. Ωστόσο, η παγκοσμιοποίηση είναι μια διεπιστημονική έννοια που δημιουργεί διαφορές απόψεων μεταξύ των ακαδημαϊκών.

Στην αρχαιότητα, οι άνθρωποι μετακινούνταν ελάχιστα, πιθανώς λόγω της μικρής κλίμακας παραγωγής και των κακών μέσων μεταφοράς. Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, απαιτούνται ημέρες ή μήνες για το εμπόριο με μακρινούς πολιτισμούς σε όλες τις γνωστές περιοχές του πλανήτη. Η σύγχρονη εποχή της παγκοσμιοποίησης μπορεί να ειπωθεί ότι ξεκίνησε με τη Βιομηχανική Επανάσταση στα τέλη του 18ου αιώνα. Τώρα, χρειάζονται μόνο λίγα δευτερόλεπτα για να μάθετε για τον πολιτισμό άλλων εθνών του κόσμου.

Πλεονεκτήματα της παγκοσμιοποίησης

- *Η παγκοσμιοποίηση φέρνει κοντά τους πολιτισμούς:* Άνθρωποι, εταιρείες και οργανισμοί σε διαφορετικά έθνη μπορούν να ζήσουν και να συνεργαστούν. Τα αγαθά, τα χρήματα και οι ιδέες μπορούν να ανταλλάσσονται ταχύτερα και φθηνότερα από ποτέ, ιδίως με τη σύγχρονη τεχνολογία.
- *Η παγκοσμιοποίηση ενθαρρύνει το εμπόριο:* οι συναλλαγές μεταξύ κρατών είναι ευκολότερες από ποτέ στην ανθρώπινη ιστορία. Μια κινεζική εταιρεία μπορεί να παράγει αγαθά στη Νιγηρία και να πουλά στην Ελλάδα. Οι πολυεθνικές εταιρείες έχουν υποκαταστήματα σε όλο τον κόσμο που μεταφέρουν

ξένα αγαθά σε τοπικές αγορές (ή επεκτείνουν τα τοπικά αγαθά σε αλλοδαπούς).

- Η παγκοσμιοποίηση ενθαρρύνει το συγκριτικό πλεονέκτημα κόστους: Η παγκοσμιοποίηση επέτρεψε στις χώρες να ειδικευτούν σε αγαθά που μπορούν να παράγουν φθηνότερα: αυτό είναι συγκριτικό πλεονέκτημα κόστους. Για παράδειγμα, εάν η Ελλάδα παράγει ρύζι που είναι ακριβότερο από το εισαγόμενο, συνιστάται να ειδικευτεί σε ένα άλλο προϊόν που μπορεί να παραχθεί φθηνότερα και να εισάγει ρύζι.
- Η παγκοσμιοποίηση μειώνει τις τιμές των αγαθών: Ως συνέπεια του συγκριτικού πλεονεκτήματος κόστους που υιοθετείται από τα έθνη του κόσμου, τα αγαθά και οι υπηρεσίες πωλούνται σε φθηνότερες τιμές, και επωφελούνται οι καταναλωτές.
- Η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την ποιότητα ενός προϊόντος: Ως αποτέλεσμα υψηλού ανταγωνισμού, οι εταιρείες προσπαθούν να προσελκύσουν την προσοχή των πελατών τους μέσω της παραγωγής προϊόντων υψηλής ποιότητας.
- Η παγκοσμιοποίηση παρέχει μεγαλύτερη αγορά: η αναζήτηση νέων αγορών οδήγησε τους Ευρωπαίους να ανακαλύψουν την Αμερική. Με την παγκοσμιοποίηση, τα προϊόντα πωλούνται όχι μόνο σε τοπικούς αλλά και σε διεθνείς αγορές, αυξάνοντας το περιθώριο κέρδους.
- Η παγκοσμιοποίηση παρέχει ευκαιρίες απασχόλησης: Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ένα από τα σημαντικότερα οφέλη της παγκοσμιοποίησης. Πολυεθνικές ιδρύουν παραρτήματα σε (σχεδόν) όλα τα μέρη του κόσμου. Οι άνθρωποι μπορούν να εργαστούν σε αυτές τόσο εντός όσο και εκτός της χώρας τους. Με την παγκοσμιοποίηση, μπορούν να δημιουργηθούν περισσότερες θέσεις εργασίας.
- Η παγκοσμιοποίηση διευκολύνει και επιταχύνει την εκπαίδευση Οι άνθρωποι μπορούν να μάθουν ευκολότερα, ταχύτερα και πιο βολικά. Εκτός από τη σημασία του Διαδικτύου, εύκολα οι άνθρωποι ταξιδεύουν σε άλλες χώρες για να αναζητήσουν τη γνώση. Η πολιτιστική παγκοσμιοποίηση είναι η ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ ανθρώπων από διαφορετικά μέρη του κόσμου. Οι ωφελημένοι αυτής της παγκοσμιοποίησης είναι κυρίως άνθρωποι από αναπτυσσόμενες χώρες που ταξιδεύουν στο εξωτερικό αναζητώντας καλύτερη εκπαίδευση.
- Η παγκοσμιοποίηση ενισχύει την επικοινωνία: η εφεύρεση της

τεχνολογίας της επικοινωνίας όπως το διαδίκτυο, τα κινητά τηλέφωνα κ.λπ. έχει κάνει καταστήσει την επικοινωνία πιο εύκολη και καλύτερη, στις σχέσεις, τις επιχειρήσεις, μεταξύ άλλων πτυχών της ζωής. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι χωρίς την παγκοσμιοποίηση, αυτές οι τεχνολογίες επικοινωνίας δεν θα είχαν ενδεχομένως εξαπλωθεί σε ολόκληρο τον κόσμο.

- *Ευρεία προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών:* Οι άνθρωποι είναι σε θέση σήμερα να αγοράζουν τα πάντα από όλες τις άλλες χώρες του πλανήτη, στις χαμηλότερες δυνατές τιμές – έτσι δεν αυξάνεται ο πληθωρισμός, ούτε καν όταν οι κεντρικές τράπεζες πλημμυρίζουν το σύστημα με ρευστότητα.
- *Ανοδος του ρυθμού ανάπτυξης:* Το παγκόσμιο εμπόριο διευρύνεται, αν και με κέντρο βάρους τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, στις οποίες δημιουργούνται χιλιάδες νέες θέσεις εργασίας – με αποτέλεσμα να μειώνεται η παγκόσμια φτώχεια. Εν τούτοις, η ωφέλεια για τη Δύση περιορίζεται στις πολυεθνικές επιχειρήσεις – οι οποίες κατακτούν νέες αγορές για τα προϊόντα τους, ενώ τα παράγουν φθηνότερα.
- *Κινητικότητα αγαθών και ανθρώπων:* Λόγω της παγκόσμιας δικτύωσης, είναι σήμερα εφικτή η μεταφορά προϊόντων μέσα σε ελάχιστο χρονικό διάστημα σε ολόκληρο τον πλανήτη – ενώ ποτέ δεν ήταν πιο εύκολα τα ταξίδια στο εξωτερικό, με πολύ λίγες γραφειοκρατικές διαδικασίες και δαπάνες. Μεγάλος κερδισμένος είναι ο κλάδος του τουρισμού, από τον οποίο ωφελούνται πολλές χώρες, όπως η Ελλάδα – επίσης η ναυτιλία.
- *Παγκόσμια συνεργασία και προσέγγιση διαφορετικών πολιτισμών:* Δεν είναι μόνο η οικονομία και το εμπόριο δικτυωμένα σε διεθνές επίπεδο αλλά, επίσης, η έρευνα – γεγονός που ενισχύει την καινοτομία, επιτρέποντας σε όλες τις χώρες να ωφελούνται πιο γρήγορα από τις τεχνολογικές εξελίξεις, ιδίως στον τομέα της υγείας.
- *Οικονομικές κρίσεις και συγκρούσεις μεταξύ των κρατών επιλύονται ευκολότερα* – αφού η μία χώρα βοηθάει την άλλη, για να εμποδιστεί ο πολλαπλασιασμός και η μετάδοση των προβλημάτων.
- *Ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων επιτυγχάνεται καλύτερα σε παγκόσμιο επίπεδο,* ενώ η τεχνολογία του διαδικτύου ενώνει τους ανθρώπους σε όλο τον πλανήτη – με θετικά αποτελέσματα για την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και τη Δημοκρατία.

Μειονεκτήματα της παγκοσμιοποίησης

- Η παγκοσμιοποίηση δημιουργεί ανεργία: Αν και είναι αλήθεια ότι η παγκοσμιοποίηση παρέχει ευκαιρίες απασχόλησης, προκαλεί επίσης ανεργία στις βιομηχανικές χώρες, επειδή οι επιχειρήσεις μετακινούν τα εργοστάσιά τους όπου μπορούν να βρουν φθηνότερο δυναμικό. Με τη μετακίνηση εργοστασίων σε άλλα μέρη, δημιουργείται υποαπασχόληση ή οι άνθρωποι βρίσκουν δουλειά με μειωμένη αμοιβή.
- Η παγκοσμιοποίηση προκαλεί περιβαλλοντικά προβλήματα: Με την παγκοσμιοποίηση, οι επιχειρήσεις μετεγκαθίστανται χωρίς ίσως να λαμβάνονται υπόψη οι δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον (ρύπανση, αποψίλωση δασών, κτλ).
- Η παγκοσμιοποίηση επιφέρει υπανάπτυξη του Τρίτου Κόσμου και την ανάπτυξη του Πρώτου Κόσμου: Στο βιβλίο του Πώς η Ευρώπη υπανάπτυξε την Αφρική, ο Walter Rodney (1972) προβάλλει πολλά επιχειρήματα για το πώς η ανάπτυξη ορισμένων εθνών κατέστη δυνατή μέσω της υπανάπτυξης άλλων· δηλαδή οι «ανεπτυγμένες» χώρες συνέχισαν να αναπτύσσονται εις βάρος των «υπανάπτυκτων». Το χάσμα των πλουσίων που γίνονται πλουσιότεροι και των φτωχών που γίνονται φτωχότεροι εντάθηκε με την παγκοσμιοποίηση.
- Η παγκοσμιοποίηση προκαλεί προβλήματα υγείας: Με την εύκολη εξαγωγή και εισαγωγή ανθρώπων, ζώων και φυτών, μεταξύ κρατών, οι ασθένειες και άλλα προβλήματα υγείας μπορούν εύκολα να εξαπλωθούν. Η παγκοσμιοποίηση έχει επίσης οδηγήσει στην εισβολή ασθενειών θανατηφόρων, όπως το HIV/AIDS, ο Έμπολα ή ο COVID.
- Η παγκοσμιοποίηση αυξάνει την ανισότητα: Ένα από τα προβλήματα του εικοστού πρώτου αιώνα είναι η αυξανόμενη ανισότητα μεταξύ ατόμων και μεταξύ κρατών. Το ζήτημα της ανισότητας έχει συμπεριληφθεί στους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) των ΗΕ.
- Η παγκοσμιοποίηση διαβρώνει την πολιτιστική αυθεντικότητα: Η διαπίστωση αυτή έχει ονομαστεί και McDonaldization που επιβάλλει ομοιομορφα πρότυπα που επισκιάζουν τα τοπικά, αλλά και υπονομεύουν την ανθρώπινη δημιουργικότητα. Οι μεγαλύτεροι, κυρίαρχοι πολιτισμοί επεκτείνονται εις βάρος πολλών άλλων.

- *Περιορισμός της εθνικής ανεξαρτησίας:* Τα προβλήματα και οι κρίσεις δεν μπορούν κάποτε να επιλυθούν σε εθνικό επίπεδο, απαιτώντας σε μεγάλο βαθμό διεθνείς συνεργασίες – οπότε μειώνεται σταδιακά η εθνική ανεξαρτησία επί μέρους κρατών, όπως συμβαίνει σήμερα στην ΕΕ, όπου υπάρχουν πολλές συγκρούσεις σε σχέση με τις αρμοδιότητες της Κομισιόν.
- *Αρνητικές συνέπειες για τομείς στην αγορά εργασίας:* Οι μη εξειδικευμένες θέσεις εργασίας, όπως στο στην παραγωγή των βασικών καταναλωτικών προϊόντων, μεταφέρονται στις χώρες φθηνού εργατικού δυναμικού. Και στις αναπτυσσόμενες χώρες απαιτούνται πολλές ώρες εργασίας με χαμηλούς μισθούς, ίσως σε κακές συνθήκες και με ανεπαρκή κοινωνική ασφάλεια. Από την άλλη, αυξάνονται οι εξειδικευμένες θέσεις εργασίας, όπου το πρόβλημα είναι ότι η προσφορά είναι ανεπαρκής, λόγω ελλειμμάτων στην εκπαίδευση και την πρακτική εμπειρία του ανθρώπινου δυναμικού, που προκύπτει από την ταχεία πρόοδο της τεχνολογίας και την αλλαγή των συστημάτων διεθνώς.
- *Αυξημένος ανταγωνισμός:* Η κλιμάκωση του ανταγωνισμού παγκοσμίως δεν επιτρέπει στις αδύναμες χώρες να εξελιχθούν, ενώ ανοίγει η ψαλίδα μεταξύ φτωχών και πλουσίων κρατών.
- Οι μεγάλες εταιρείες «κλείνουν» τις μικρές, ειδικά σε τοπικές βιομηχανίες, με αποτέλεσμα μεταξύ άλλων να αυξάνεται σε μεγάλο βαθμό η επιρροή τους στην πολιτική, μέσω της οποίας κλιμακώνουν τα οφέλη τους. Για παράδειγμα, απαιτούν φορολογικές ελαφρύνσεις, δρομολογούν φορολογικούς παραδείσους, εισπράττουν επιδοτήσεις για επενδύσεις, καταργούν τις συλλογικές συμβάσεις κλπ.
- *Επιβάρυνση του περιβάλλοντος:* Ειδικά στις ειδικές οικονομικές ζώνες που έχουν δημιουργηθεί σε πολλές χώρες, δεν υπάρχουν προδιαγραφές για τη μόλυνση του περιβάλλοντος, με δυσμενή αποτελέσματα για τον πλανήτη.
- *Απεριόριστη προσφορά προϊόντων, έναντι περιορισμένης ζήτησης* οπότε δεν πιέζονται μόνο οι τιμές και οι μισθοί προς τα κάτω αλλά, επίσης, αυξάνεται υπερβολικά η παραγωγή προϊόντων, οπότε σπαταλιούνται σημαντικοί φυσικοί πόροι.
- *Αύξηση της παγκόσμιας εγκληματικότητας:* Η ελεύθερη διακίνηση ανθρώπων έχει αυξήσει την εγκληματικότητα – ενώ το διεθνές ποινικό δίκαιο δεν έχει εξελιχθεί σε βαθμό που να εμποδίζει τη μετανάστευση εγκληματιών σε άλλες χώρες για να αποφύγουν την τιμωρία τους.

- *Κυριαρχία των βιομηχανικών κρατών:* Οι αποφάσεις λαμβάνονται από τις ισχυρές βιομηχανικές χώρες (G7 κλπ.), χωρίς να δίνεται βήμα στις ασθενέστερες. Αυτό αυξάνει την εξάρτηση των φτωχών κρατών από τα πλούσια ενώ επί πλέον υποχρεώνονται να διατηρούν τις τιμές των προϊόντων τους (άρα και μισθούς, κοινωνική ασφάλιση κλπ.), χαμηλότερα, για να μη χάσουν την ανταγωνιστικότητα τους και χρεοκοπήσουν.
- *Η μεγάλη επιτάχυνση των χρηματικών ροών λόγω της ελευθερίας κινήσεως τους αυξάνει τους κινδύνους πρόκλησης κρίσεων,* οδηγώντας πολύ πιο εύκολα στην απώλεια του ελέγχου εκ μέρους των κρατών. Για παράδειγμα, οι μαζικές εκροές χρημάτων από την Ελλάδα μετά την ανακοίνωση της προσφυγής της στο ΔΝΤ ήταν η χαρακτηριστική βολή για την οικονομία της, η οποία σε χρόνο μηδέν στέρεψε από κεφάλαια

Πολιτισμός και παγκοσμιοποίηση

Η παγκοσμιοποίηση δεν ορίζεται αποκλειστικά από την άποψη της οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης (Vesajoki, 2002· Ritzer, 2011) αλλά έχει και κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις της. Σχηματικά, η παγκόσμια αλληλεπίδραση των πολιτισμών έχει τρεις δυνατότητες: την πολιτισμική ομογενοποίηση, την πολιτισμική ετερογενοποίηση και τον πολιτισμικό υβριδισμό.

Πολιτισμική ομογενοποίηση (ή συγκλίνοσα θέση)

Η θέση αυτή υποστηρίζει ότι όλοι οι πολιτισμοί οδεύουν προς την ομοιότητα. Ένας παράγοντας έχει να κάνει με την αγορά. Καθώς οι πολιτισμοί αλληλεπιδρούν, κάποιοι ζουν και κάποιοι πεθαίνουν. Η επικρατούσα κουλτούρα επιβιώνει. Οι συνεχείς πολιτιστικές επαφές έχουν ως αποτέλεσμα λιγότερους κυρίαρχους πολιτισμούς έως ότου ένας ισχυρός πολιτισμός κυριαρχήσει σε όλο τον κόσμο. Δηλαδή, η παγκοσμιοποίηση οδηγεί σε αυξανόμενη ομοιομορφία σε όλο τον κόσμο (Ritzer, 2011). Έτσι μιλάμε για «δυτικοποίηση» και ειδικά για «αμερικανοποίηση» (de Grazia, 2005, Marling, 2006).

Ενώ υπήρξε παγκόσμια ροή πολιτισμών για αιώνες, μόνο στο δεύτερο μέρος του 19ου αιώνα η οργανωμένη διάσταση του εκκολαπτόμενου παγκόσμιου πολιτισμού ανέδειξε ως κυρίαρχη την Ευρώπη, ειδικά τις ισχυρές χώρες της, των οποίων οι αυτοκρατορίες επεκτάθηκαν στις περισσότερες γωνιές του πλανήτη (Bolí & Lechner, 2001) (με πράκτορες όπως ιεραπόστολους, εμπόρους, στρατιωτικές αποστολές,

αποικιοκράτες, διανοούμενους και ταξιδιώτες). Στη δεκαετία του 1970, ο παγκόσμιος πολιτισμός άλλαξε από την αγγλο-ευρωπαϊκή στην αμερικανική κυριαρχία. Μέχρι τη δεκαετία του 1980, είχαμε σε μεγάλο βαθμό τυποποιημένα παγκόσμια μοντέλα για ένα τεράστιο φάσμα δραστηριοτήτων στην επιστήμη, την ιατρική, την υγεία, τις επιχειρήσεις, την τεχνολογία, ακόμη και την αναψυχή και τον ελεύθερο χρόνο (για παράδειγμα, τον αθλητισμό, τον τουρισμό και την ψυχαγωγία). Το αποτέλεσμα είναι η πολιτισμική ομογενοποίηση.

McDonaldization

George Ritzer (1983) *The McDonalization of Society*

Ενώ ο Max Weber εστιάζει στη γραφειοκρατία και τον εξορθολογισμό της Δύσης, ο George Ritzer τονίζει την πολιτισμική ομοιομορφία, που εξαπλώνει τις βασικές αρχές: αποτελεσματικότητα, υπολογισιμότητα, προβλεψιμότητα, τεχνολογικός έλεγχος και ανορθολογισμός της ορθολογικότητας.

- *Αποτελεσματικότητα* είναι η χρήση των καλύτερων δυνατών μέσων για την επίτευξη του επιθυμητού σκοπού. Σε μια McDonaldizing κοινωνία, τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι πελάτες ενεργούν αποτελεσματικά, η αποτελεσματικότητα του ενός ενεργοποιεί την αποτελεσματικότητα του άλλου. Οι κανόνες οδηγούν την αποτελεσματικότητα εργαζομένων όσο και των πελατών. Για παράδειγμα, οι εργαζόμενοι σερβίρουν γεύματα και οι πελάτες τρώνε αποτελεσματικά.
- Με την υπολογισιμότητα, η McDonaldization δίνει έμφαση στην ποσότητα και όχι στην ποιότητα. Δεν υπάρχει χάσιμο χρόνου. Εργαζόμενοι και πελάτες είναι σε λωρίδα ταχείας κυκλοφορίας. Σπατάλη χρόνου μειώνει την κερδοφορία.
- Σε ένα σύστημα McDonaldised, οι ενέργειες των εργαζομένων και των πελατών είναι *προβλέψιμες*. Υπάρχουν ρουτίνες, όλοι ακολουθούν ένα σενάριο. Οι πελάτες γνωρίζουν πότε, πού και πώς να ζητήσουν βοήθεια και οι εργαζόμενοι γνωρίζουν πώς να ανταποκριθούν στα αιτήματα των πελατών. Αυτό κάνει τις συμπεριφορές λίγο πολύ ίδιες γεωγραφικά και ιστορικά.
- Επιπλέον, οι ενέργειες των εργαζομένων και των πελατών βρίσκονται επίσης υπό *τεχνολογικό έλεγχο*. Τα μηχανήματα καθορίζουν πότε γίνονται οι πατάτες και οι πελάτες ενδέχεται να μην μπορούν να ζητήσουν καλοψημένες πατάτες.
- Τέλος, η αρχή του *ανορθολογισμού* τονίζει τις ελλείψεις τόσο

των εργαζομένων όσο και των πελατών που αναπόφευκτα συνοδεύουν τη McDonaldization. Αναποτελεσματικότητα μπορεί να είναι η μεγάλη ουρά). Η απανθρωποποίηση των εργαζομένων και πελατών είναι μορφή παραλογισμού.

Grobalization

O Ritzer (2011), διαφοροποίησε το «τίποτα» (που στερείται μοναδικού περιεχομένου) από το «κάτι» (πλούσιο σε διακρική μορφή) και όρισε την παγκοσμιοποίηση του «τίποτα». Συμφωνεί ότι ο κόσμος οδεύει προς την ομοιότητα, αλλά ότι το περιεχόμενο μιας τέτοιας αυξανόμενης ομοιογένειας είναι κενό. Δηλαδή, δεν αντικαθίστανται όλες οι πτυχές του πολιτισμού από κυρίαρχους πολιτισμούς, αλλά εκείνες που δεν είναι πλούσιες σε περιεχόμενο. Η παγκοσμιοποίηση του «κάτι» είναι πιο πιθανό να συγκρούεται με το τοπικό περιεχόμενο ορισμένων πολιτισμών. Αντίθετα, η παγκοσμιοποίηση του «τίποτα» δεν το κάνει αυτό, αφού το grobalization είναι ευκολότερο και σχετικά φθηνό να αναπαραχθεί. Προσδιόρισε τους «μη χώρους» (δομές που είναι σε μεγάλο βαθμό κενές περιεχομένου, π.χ. εμπορικά κέντρα), τα «μη πράγματα» (αντικείμενα όπως οι χρεωστικές κάρτες που λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο για όλους τους χρήστες τους σε όλο τον κόσμο), τους «μη ανθρώπους» (εργαζόμενοι στην εξυπηρέτηση πελατών που αλληλεπιδρούν με πελάτες με σχεδόν τον ίδιο τρόπο σε όλο τον κόσμο, βασιζόμενοι σε σενάρια) και τις «μη υπηρεσίες» (πχ τις υπηρεσίες στα ATM όπου οι πελάτες κάνουν όλη τη δουλειά). Δεδομένου ότι όλα αυτά υπάρχουν σε όλο και περισσότερες χώρες, έχουμε μια ένδειξη της καλλιέργειας του τίποτα συγκεκριμένα και της αύξησης της πολιτιστικής ομογενοποίησης γενικότερα.

Πολιτισμική ετερογενοποίηση (ή αποκλίνουσα θέση)

Αυτή η θέση δίνει έμφαση στη συνεχή πολιτισμική διαφοροποίηση καθώς η παγκοσμιοποίηση γίνεται πιο εμφανής στην ανθρώπινη ιστορία. Ο παγκόσμιος πολιτισμός δεν είναι μόνο μια δύναμη που ομογενοποιεί, αλλά επίσης γεννά και την ποικιλομορφία και τη διαφοροποίηση (Boli & Lechner, 2001). Υπάρχουν διαρκείς διαφορές μεταξύ των πολιτισμών και αυτές έχουν την ικανότητα να αντιτίθενται η μία στην άλλη. Δεδομένου ότι ο πυρήνας του πολιτισμού σε μεγάλο βαθμό, ίσως πλήρως, δεν επηρεάζεται από την παγκοσμιοποίηση (Ritzer, 2011), η επιρροή του ενός πολιτισμού στον άλλο εμφανίζεται μόνο επιφανειακά. Ως εκ τούτου, οι υποστηρικτές αυτής της θέσης δεν τονίζουν την πολιτισμική παθητικότητα, αλλά υποστηρίζουν ότι μόνο οι βασικοί πολιτισμοί παραμένουν ανεπηρέαστοι από τα κύματα της

παγκοσμιοποίησης. Ο Ritzer (2011), προσδιορίζει δύο σημαντικά ρεύματα του 21ου αιώνα που υποστηρίζουν αυτή την πολιτιστική ετερογένεια, ή αυτό που ο Samuel Huntington ονόμασε «σύγκρουση πολιτισμών». Το ένα είναι οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 και οι επακόλουθοι πόλεμοι στο Αφγανιστάν και το Ιράκ. Δεύτερον, η αυξανόμενη πολυπολιτισμικότητα, που οδηγεί στις τεράστιες διαφορές και την εχθρότητα μεταξύ πλειοψηφικών και μειονοτικών πληθυσμών τόσο στις ΗΠΑ όσο και στην Δ. Ευρώπη.

Πρόσφατα αναγνωρίστηκε η αποκλίνουσα άποψη για την πολιτιστική παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με τους Boli και Lechner (2001), μέχρι τη δεκαετία του 1970, οι περισσότεροι ακαδημαϊκοί ερμήνευαν την παγκοσμιοποίηση ως ισοδύναμη με την αμερικανικοποίηση. Έκτοτε, ωστόσο, φαίνεται ότι υπάρχει πολιτιστική ετερογένεια, καθώς οι πολιτισμοί συνεχίζουν να αναμειγνύονται με άλλους πολιτισμούς.

Samuel Huntington

Το *Clash of Civilizations and the Remaking of World Order* (1996) είναι το πιο διάσημο και αμφιλεγόμενο παράδειγμα αυτής της θέσης. Σε ένα από τα άρθρα του, ο Huntington γράφει: "...Η θεμελιώδης πηγή σύγκρουσης σε αυτόν τον νέο κόσμο δεν θα είναι κυρίως ιδεολογική ή πρωταρχικά οικονομική. Οι μεγάλες διαιρέσεις της ανθρωπότητας και η κυρίαρχη πηγή συγκρούσεων θα είναι πολιτιστικές...οι κύριες συγκρούσεις της παγκόσμιας πολιτικής θα προκύψουν μεταξύ εθνών και ομάδων διαφορετικών πολιτισμών. Η σύγκρουση των πολιτισμών θα κυριαρχήσει στην παγκόσμια πολιτική».

Ο Huntington ορίζει έναν πολιτισμό ως το υψηλότερο επίπεδο πολιτιστικής ταυτότητας. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι επαφές μεταξύ των πολιτισμών τα τελευταία 3000 χρόνια (1500 π.Χ. – 1500 μ.Χ.) ήταν περιορισμένες αλλά έντονες. Ωστόσο, μετά το 1500 μ.Χ. μέχρι λίγο πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, η Δύση κυριαρχούσε στην παγκόσμια σκηνή. Η σύγκρουση μεταξύ των πολιτισμών (ειδικά όσον αφορά τις πολιτικές ιδεολογίες) ξεκίνησε όταν άλλοι πολιτισμοί εξεγέρθηκαν και επιθυμούσαν να προωθήσουν εναλλακτικά μοντέλα στην αυξανόμενη εξάπλωση της δυτικής κυριαρχίας. Με την παρακμή της κομμουνιστικής ιδεολογίας, ο Huntington υποστήριξε ότι «η σύγκρουση σε όλο τον κόσμο επικεντρώνεται τώρα στη θρησκεία, τους πολιτισμούς και τελικά τους πολιτισμούς» (βλ. Ritzer, 2011:582). Ο Huntington χωρίζει τον κόσμο σε μεγάλες πολιτιστικές ομάδες

Δυτικών, Κομφουκιανών, Ιαπωνικών, Ισλαμικών, Σλαβικών-Ορθόδοξων, Ινδουιστικών, Λατινοαμερικανικών και Αφρικανικών πολιτισμών. Θεωρεί ότι ο μελλοντικός κόσμος θα χωριστεί όχι σύμφωνα με οικονομικές και πολιτικές γραμμές, αλλά σύμφωνα με τις διαφορές μεταξύ αυτών των ανταγωνιστικών πολιτισμών. Πρώτον, ο Σινικός πολιτισμός ενισχύει την (οικονομική) ισχύ της Ανατολής επί της Δύσης. Δεύτερον, η αναγέννηση του Ισλάμ έχει αποτέλεσμα την παγκόσμια αναζωογόνηση της θρησκείας. Αυτό είναι ικανό να σταθεί ενάντια στον εκσυγχρονισμό. Ο Huntington προβλέπει ότι η Δύση θα φθίνει εάν: α) αποτύχει να επιβεβαιώσει την ταυτότητά της ως δυτικό, αντί για πολυπολιτισμικό έθνος· και β) αποτύχει να αποκηρύξει την οικουμενικότητα και να αποδεχθεί μόνο τον δυτικό πολιτισμό.

Benjamin Barber

Μια άλλη πιο σημαντική συμβολή στην αποκλίνουσα θέση είναι το *Jihad vs McWorld* του Benjamin Barber (1992), που ορίζει 4 άξονες που συνθέτουν τη δυναμική του McWorld: Αγορά, πόροι, τεχνολογία πληροφοριών και οικολογία. Αυτές οι επιταγές είναι μοναδικές όχι μόνο σε έναν πολιτισμό, αλλά σχεδόν σε όλους τους πολιτισμούς του κόσμου. Η επιτακτική ανάγκη της αγοράς τονίζει την επιθυμία για μία αγορά (ειδικά μετά την Αναγέννηση μέχρι τον Μαξ για τον παγκόσμιο καπιταλισμό), όπου τα έθνη του κόσμου συναντώνται για εμπόριο. Η επιτακτική ανάγκη πόρων βλέπει την ανάγκη για αλληλεξάρτηση των εθνών ως αποτέλεσμα της αδυναμίας τους να καλύψουν όλες τις ανάγκες τους ανεξάρτητα: αυτό οδηγεί τελικά στη διαμόρφωση της παγκόσμιας αλληλεπίδρασης. Η επιτακτική ανάγκη της τεχνολογίας των πληροφοριών γίνεται όλο και πιο καθολική. Η παραγωγή και η διάδοση σχεδόν όλων των πτυχών του πολιτισμού υποστηρίζονται από τη χρήση μηχανών. Το αποτέλεσμα επιφέρει την *οικολογική επιταγή* όπου τα περιβαλλοντικά προβλήματα αντιμετωπίζονται παγκοσμίως.

Ο Barber μιλά για την εξέγερση των λαών και πολιτισμών κατά της επιβολής του επιθετικού Δυτικού μερκαντιλισμού («McWorld») που είναι η αντιπολιτική της παγκοσμιοποίησης και περιλαμβάνει τη γραφειοκρατία, την τενοκρατία και την αξιοκρατία, επικεντρωμένη στη διαχείριση των πραγμάτων. Η «τζιγάντ» είναι η αντίθεση στο McWorld, δίνοντας έμφαση στην τοπική ταυτότητα, την αίσθηση της κοινότητας και την αλληλεγγύη μεταξύ γειτόνων και συμπατριωτών. Το μειονέκτημα του Τζιγάντ είναι ότι είναι εθνικιστικό, τοπικιστικό και αποκλειστικό. Ενώ ο Huntington βλέπει συγκρούσεις μεταξύ πολιτισμών, ο Barber βλέπει μια μάχη μεταξύ του Τζιγάντ (ή του

κινήματος που συνδέεται με βασικές παραδοσιακές αξίες) και του McWorld (ή των δυνάμεων της παγκοσμιοποίησης), που μπορεί να οδηγήσει σε μια ομοσπονδιακή ένωση "Το πιο ελκυστικό δημοκρατικό ιδανικό μεταξύ της βάνουσης πραγματικότητας της Τζιχάντ και της βαρετής πραγματικότητας του McWorld είναι μια συνομοσπονδιακή ένωση ημιαυτόνομων κοινοτήτων μικρότερων από τα έθνη-κράτη, συνδεδεμένων σε περιφερειακές οικονομικές ενώσεις και αγορές μεγαλύτερες από τα έθνη-κράτη όπου επικρατεί το ρητό του Πράσινου κινήματος «σκέψου παγκόσμια, δράσε τοπικά»».

Tyler Cowen

Το βασικό μήνυμα του Cowen (2002) είναι ότι η παγκοσμιοποίηση προωθεί την ποικιλομορφία και δίνει στους ανθρώπους περισσότερες ευκαιρίες να εκφράσουν τη «δημιουργική τους έμπνευση». Χωρίς την εξάπλωση του πολιτισμού σε όλο τον κόσμο, η ποικιλομορφία δεν θα είναι δυνατή, καθώς οι άνθρωποι θα περιορίζονται από τις επιλογές που τους παρουσιάζει ο «αυθεντικός» πολιτισμός τους. Ωστόσο, όταν ένας πολιτισμός έχει επαφή με ξένο ή νέο πολιτισμό, η ποικιλομορφία εντός του ίδιου του πολιτισμού αυξάνεται, αλλά η ποικιλομορφία μεταξύ των πολιτισμών συρρικνώνεται. Αυτού του είδους η ποικιλομορφία πρέπει να βιωθεί από άλλες ομάδες για να είναι σημαντική. Διαφορετικά, η απλή ποικιλομορφία που δεν βιώνεται από κανέναν δεν έχει από μόνη της καμία αξία για την ανθρώπινη ζωή.

Τόμας Φρίντμαν

Στο βιβλίο του *The Lexus and the Olive Tree*, ο Friedman (2000) βλέπει την παγκοσμιοποίηση ως ένα σύστημα που έχει έρθει να αντικαταστήσει το σύστημα του Ψυχρού Πολέμου. Παρατηρεί την πιθανή σύγκρουση μεταξύ «Lexus»-«Olive Tree». Η Lexus αντιπροσωπεύει τη συντήρηση, την πρόοδο και τον εκσυγχρονισμό. Η Ελιά σηματοδοτεί τις ρίζες και τις ταυτότητές μας. Θεωρεί ότι αυτή η *αντιφατική αλληλεπίδραση μεταξύ της Lexus και της Ελιάς* είναι το αποτέλεσμα της σημερινής μορφής παγκοσμιοποίησης. Δεν πιστεύει ότι η παγκοσμιοποίηση είναι μια επιλογή και ότι μπορεί να αντιστραφεί, αλλά είναι αναπόφευκτη, σε αντίθεση με τις προηγούμενες μορφές παγκοσμιοποίησης όπου ήταν δυνατή η επιλογή μεταξύ των ενδιαφερομένων παραγόντων.

Προσδιόρισε δύο ομάδες διαμορφωτικών οντοτήτων σε αυτό το νέο σύστημα: οι χώρες και τα κράτη είναι η μία, η άλλη είναι αυτό που ονόμασε σούπερ μάρκετ (βασικά παγκόσμια χρηματοπιστωτικά κέντρα) και υπερισχυρά άτομα με παγκόσμια επιρροή. Επομένως, η

επιτυχία του πρώτου εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κινητήρια δύναμη του δεύτερου. Πρέπει κανείς να κατανοήσει την πολιτική, τον πολιτισμό, την εθνική ασφάλεια, τις χρηματοπιστωτικές αγορές, τις τεχνολογίες και τις περιβαλλοντικές πτυχές. Τα οικονομικά θέματα έχουν υπεροχή έναντι όλων των άλλων, συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής: αυτή είναι η «αντιπολιτική της παγκοσμιοποίησης». Η επιτυχής συμμετοχή σε αυτό το νέο παγκόσμιο σύστημα απαιτεί την τήρηση νέου συνόλου ανταγωνιστικών κανόνων: ο ιδιωτικός τομέας είναι κινητήρας της οικονομικής της ανάπτυξης, διατηρεί χαμηλό ρυθμό πληθωρισμού και σταθερότητα τιμών, συρρικνώνει το μέγεθος της κρατικής γραφειοκρατίας, τηρεί όσο το δυνατόν πιο ισορροπημένο προϋπολογισμό, αν όχι πλεόνασμα, καταργεί ή μειώνει τους δασμούς στα εισαγόμενα αγαθά, αίρει τους περιορισμούς στις ξένες επενδύσεις, καταργεί τις ποσοστώσεις και τα εγχώρια μονοπώλια, αυξάνει τις εξαγωγές, ιδιωτικοποιεί τις κρατικές βιομηχανίες και τις επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, απορρυθμίζει τις αγορές κεφαλαίου, κάνει το συνάλλαγμα της μετατρέσιμο, ανοίγει τις βιομηχανίες των μετοχών και των αγορών ομολόγων προς άμεση ξένη ιδιοκτησία και επενδύσεις, απορρυθμίζει την οικονομία της για ώθηση εγχώριου ανταγωνισμού, εξαλείφει την κρατική διαφθορά και τον χρηματισμό όσο το δυνατόν περισσότερο, ανοίγει τα τραπεζικά και τηλεπικοινωνιακά συστήματά της στην ιδιωτική ιδιοκτησία και τον ανταγωνισμό, και επιτρέπει στους πολίτες να επιλέγουν ανταγωνιστικές συνταξιοδοτικές επιλογές και ξένα συνταξιοδοτικά και αμοιβαία κεφάλαια.

Πολιτιστικός Υβριδισμός (Θέση Συνδυασμού)

Ορισμένοι υποστηρίζουν την εξάλειψη των τοπικών πολιτισμών στη θέση της πιο κυρίαρχης συγκλίνουσας θέσης. Άλλοι τονίζουν την αυξανόμενη σημασία των τοπικών πολιτισμών που οδηγεί σε διαρκή ανισότητα μεταξύ των πολιτισμών – αποκλίνουσα θέση. Ακόμα μερικοί άλλοι προτιμούν τη δημιουργική προσαρμογή, καθώς οι τοπικοί πολιτισμοί ενσωματώνουν νέα πολιτισμικά στοιχεία διατηρώντας παράλληλα τους βασικούς πολιτισμούς τους –υβριδική θέση (Ritzer, 2011). Ο Robertson (2001) ονομάζει αυτή τη διεργασία "glocalization".

Κύριος υποστηρικτής

Στο "*Modernity at Large: Cultural Dimension of Globalization*", ο Appadurai (1996) περιγράφει πέντε "τοπία" σε παγκόσμια κλίμακα. Η παγκόσμια ροή μεταξύ τους δεν είναι ομογενοποιητική δύναμη, αλλά ως συνεχώς μεταβαλλόμενα και ρέοντα τοπία (εθνικά, τεχνολογικά,

οικονομικά κτλ). Τα nationscapes είναι συνεχώς μετακινούμενοι πρόσφυγες, τουρίστες, μετανάστες, εξόριστοι, φιλοξενούμενοι εργάτες και άλλα μετακινούμενα άτομα. Το Technoscapes είναι η ροή τόσο της μηχανικής όσο και της πληροφορικής τεχνολογίας πέρα από τα σύνορα. Το Finanscapes αναφέρεται στη ροή κεφαλαίων μέσω των αγορών συναλλάγματος, των εθνικών χρηματιστηρίων και της κερδοσκοπίας. Το Mediascapes είναι η μετάδοση και η παραγωγή πληροφοριών σε όλο τον κόσμο με τις εικόνες που διαδίδουν. Ideoscapes είναι αλληλουχίες εικόνων, ιδιαίτερα πολιτικών εικόνων, που παράγονται από κράτη ή από πολύ ισχυρά κινήματα που επιθυμούν να ακουστούν οι φωνές τους. Στα τοπία του Arradurai, κανένα έθνος δεν έχει τον έλεγχο αυτών των ροών, που ρέουν όχι μόνο μέσω τοπίων αλλά και όλο και περισσότερο μέσα και μέσα από τις διαιρέσεις μεταξύ τους (Ritzer, 2011:590). Παρόλο που αυτά τα τοπία ρέουν σε όλο τον κόσμο, τείνουν έτσι να παράγουν έναν ομογενοποιημένο κόσμο. Τα τοπία έχουν διαφορετικά αποτελέσματα σε διάφορους πολιτισμούς, οδηγώντας σε ετερογενή κόσμο. Αυτό τελικά έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μοναδικών συνδυασμένων πολιτισμών σε διαφορετικά έθνη σε όλο τον κόσμο.

ΑΠΟΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ

(X. Παπαλεξάτου, ΕΛΙΑΜΕΠ, capital.gr, 2024)

Μετά την παγκόσμια κρίση του 2008, πολλοί αναλυτές ισχυρίζονται ότι η παγκοσμιοποίηση έχει μείνει στάσιμη ή έχει παρακμάσει. Η έννοια της απο-παγκοσμιοποίησης σημαίνει ότι θα αντιστραφεί η τάση των προηγούμενων ετών, κατά την οποία οι χώρες συνδέονταν όλο και περισσότερο μέσω του εμπορίου αγαθών και υπηρεσιών, των ροών κεφαλαίου, και της μεταφοράς τεχνολογίας. Η ιδέα της "απο-παγκοσμιοποίησης" άρχισε να εδραιώνεται μετά την κρίση του 2008, και βασίστηκε στην επίμονη επιβράδυνση του παγκόσμιου εμπορίου. Η μείωση αυτή ήρθε μετά από μια περίοδο "υπέρ-παγκοσμιοποίησης". Μεταξύ 1985 και 2008, το εμπόριο (εξαγωγές συν εισαγωγές) αγαθών και υπηρεσιών αυξήθηκε ως μερίδιο του παγκόσμιου ΑΕΠ από 38% σε 61%. Όμως, το 2019, πριν την πανδημία του COVID-19 ήταν 56%. Πολλοί αποδίδουν την απο-παγκοσμιοποίηση στην αναβίωση του προστατευτισμού την οποία συνδέουν με κομβικές παγκόσμιες εξελίξεις όπως το Brexit, την αποχώρηση των ΗΠΑ από τη Σύμπραξη των Χωρών του Ειρηνικού, και τον εμπορικό πόλεμο Κίνας-ΗΠΑ.

Όμως, μια πιο προσεκτική ματιά στα δεδομένα, δείχνει ότι η ρητορική της επιβράδυνσης της παγκοσμιοποίησης που βασίζεται στη

στασιμότητα του διεθνούς εμπορίου είναι υπεραπλουστευμένη για πολλούς λόγους. Αρχικά, ο οικονομολόγος Richard Baldwin τονίζει ότι σύμφωνα με τα δεδομένα των παγκόσμιων εισαγωγών και εξαγωγών αγαθών ως ποσοστό του ΑΕΠ, το διεθνές εμπόριο δεν κορυφώθηκε για όλες τις χώρες το 2008. Πιο συγκεκριμένα, για την Κίνα το εμπόριο αγαθών έφτασε στο υψηλότερο σημείο το 2006. Για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία έφτασε στο υψηλότερο επίπεδο του μετά τη χρηματοοικονομική κρίση (τα έτη 2011 και 2014, αντίστοιχα). Στην ΕΕ, το διεθνές εμπόριο δεν έχει ακόμη ξεκάθαρα κορυφωθεί, παραμένει όμως στάσιμο.

Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Bruegel, πολλές ευρωπαϊκές χώρες, αλλά και η Ιαπωνία και αναπτυσσόμενες οικονομίες όπως το Μεξικό, είδαν συνεχή αύξηση στον δείκτη εμπορίου ως ποσοστό του ΑΕΠ μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα σε 45 από τις 78 οικονομίες που δεν εξάγουν πετρέλαιο για τις οποίες είναι διαθέσιμα στοιχεία της Παγκόσμιας Τράπεζας, το διεθνές εμπόριο ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε. Για τους εξαγωγείς πετρελαίου η κατάσταση είναι διαφορετική. Λόγω του τριπλασιασμού των τιμών του πετρελαίου κατά την περίοδο της "υπερ-παγκοσμιοποίησης" και της πτώσης του στη συνέχεια, οι περισσότερες από τις χώρες αυτές σημείωσαν μειώσεις στους δείκτες εμπορίου ως ποσοστό του ΑΕΠ. Συγκριμένα, εκτιμάται ότι περίπου το 60% της μείωσης του εμπορίου αγαθών μετά το 2008 είναι αποτέλεσμα της πτώσης του εμπορίου των καυσίμων και των αγαθών εξόρυξης, που οφείλεται εξ ολοκλήρου στη μείωση των τιμών τους από το 2010 έως το 2020.

Επιπλέον, πολλοί αναλυτές όπως ο Baldwin επισημαίνουν ότι τα προηγούμενα χρόνια της "υπερ-παγκοσμιοποίησης", η αναλογία των εισαγωγών και εξαγωγών προς το ΑΕΠ ενισχύθηκε σημαντικά από τις μετεγκαταστάσεις επιχειρήσεων και τον διαχωρισμό των σταδίων παραγωγής από τις χώρες υψηλού εισοδήματος στις αναπτυσσόμενες οικονομίες. Πλέον, η φάση της μετεγκατάστασης έχει σχεδόν ολοκληρωθεί, και η πολυπλοκότητα των αλυσίδων εφοδιασμού, τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο, έχει μειωθεί. Αυτό εξηγεί εν μέρει την πτώση στον όγκο εμπορίου των μεταποιημένων αγαθών.

Επίσης αναφορικά με το επιχείρημα που συνδέει την απο-παγκοσμιοποίηση με την αναβίωση του προστατευτισμού, όπως φαίνεται από μελέτες, ακόμη και κατά τη διάρκεια και αμέσως μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση, δεν υπήρξε σημαντική αύξηση των

δασμών και των μέτρων αντι-ντάμπινγκ σε μεγάλο δείγμα χωρών. Σύμφωνα με [μελέτη του Bruegel](#), τα μη-δασμολογικά εμπόδια φαίνεται να αυξηθήκαν όμως οι επιπτώσεις τους στον περιορισμό του διεθνούς εμπορίου είναι πιο δύσκολο να εκτιμηθούν (διότι η συλλογή των δεδομένων είναι πολύ πιο δύσκολη).

Τέλος, ένα ακόμη επιχείρημα κατά της ρητορικής της απο-παγκοσμιοποίησης, είναι ότι το [εμπόριο υπηρεσιών](#) παρουσιάζει διαρκή αύξηση. Παρότι ο όγκος του εμπορίου των αγαθών εξακολουθεί να είναι μεγαλύτερος από τον όγκο εμπορίου των υπηρεσιών, οι υπηρεσίες αντιπροσωπεύουν πλέον σχεδόν το ένα τέταρτο των εσόδων των παγκοσμίων εξαγωγών. Στα 12 χρόνια από το 2008 έως το 2020, αρκετοί από τους μεγάλους παράγοντες του διεθνούς εμπορίου γνώρισαν αύξηση των εξαγωγών υπηρεσιών πάνω από 100%.

Η απόκλιση μεταξύ της αύξησης του εμπορίου των υπηρεσιών έναντι των αγαθών συνέβη διότι η ψηφιακή τεχνολογία έδωσε ώθηση στο εμπόριο κυρίως ενδιάμεσων υπηρεσιών (π.χ. τεχνικές υπηρεσίες πληροφορικής, γραφιστικές υπηρεσίες, διαδικτυακή εξυπηρέτηση πελατών). Παραδοσιακά υπάρχουν περισσότεροι εμπορικοί περιορισμοί στο εμπόριο υπηρεσιών σε σύγκριση με των αγαθών. Μεγάλο μέρος των εμποδίων αυτών, ωστόσο, αφορά τις "τελικές" υπηρεσίες, όχι τις "ενδιάμεσες" υπηρεσίες. Για παράδειγμα, ενώ υπάρχουν αυστηροί κανόνες για την πώληση λογιστικών υπηρεσιών στις ΗΠΑ, υπάρχουν λίγοι κανόνες σχετικά με τα προσόντα των υπαλλήλων υπηρεσιών που εκτελούν τη γραφειοκρατία πίσω από την παροχή τέτοιων λογιστικών υπηρεσιών.

Τα δεδομένα των ροών διεθνούς εμπορίου δείχνουν ότι δεν υπάρχει ξεκάθαρη τάση από-παγκοσμιοποίησης αλλά ότι η παγκοσμιοποίηση αλλάζει με το εμπόριο υπηρεσιών να αποκτά όλο και μεγαλύτερη βαρύτητα. Όμως, η διακοπή των παγκόσμιων αλυσίδων εφοδιασμού από την πανδημία και οι εμπορικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν στη Ρωσία μετά την εισβολή της στην Ουκρανία θα αποτελέσουν νέο τεστ για την παγκόσμια οικονομική ολοκλήρωση. Είναι πολύ πιθανό οι γεωπολιτικές εντάσεις των τελευταίων ετών να ενταθούν και να προκαλέσουν ευρεία υποχώρηση του ελεύθερου εμπορίου και των ξένων επενδύσεων, θέτοντας εμπόδια και στη μεταφορά τεχνολογίας, καθώς οι εταιρείες προσπαθούν να αναπτύξουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα στις παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού.

Ερωτήσεις

1. Ποιοι είναι οι ρόλοι του πολιτισμού στις σύγχρονες παγκόσμιες κοινωνίες;
2. Οφέλη και αδυναμίες της παγκοσμιοποίησης
3. Εξηγήστε τις τρεις δυνατότητες πολιτιστικής εξάπλωσης σε όλο τον κόσμο και στους κύριους υποστηρικτές κάθε θέσης.

ΒΑΣΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Appadurai, A. (1996). *Νεωτερικότητα στο σύνολό της: Πολιτιστικές Διαστάσεις της Παγκοσμιοποίησης*. Πανεπιστήμιο της Μινεσότα Τύπου
- Barber, B. R. (2013). Τζιχάντ εναντίον McWorld. *The Atlantic Monthly*, 269(3), 53-65.
- Cowen, T. (2002). *Δημιουργική καταστροφή: Πώς η παγκοσμιοποίηση αλλάζει τους πολιτισμούς του κόσμου*. Princeton: Princeton University Press.
- Friedman, T. (2000). *Κατανόηση της παγκοσμιοποίησης: Η Lexus και η ελιά*. Νέα Υόρκη, ΗΠΑ: Anchor Books, τμήμα της Random House, Inc.
- Huntington, S. P. (2006). *Η σύγκρουση του πολιτισμού και η δημιουργία της παγκόσμιας τάξης*. New York: Simon and Schuster.
- Huntington, Samuel P. 1968. Η Σύγκρουση του Πολιτισμού. *Εξωτερικών*, 72(3), 22.
- Jason, LP και Rebecca, S. (2011). Revisiting Appadurai: Globalizing Scapes in a Global World – the Pervasiveness of Economic and Cultural Power. *International Journal of Innovative Interdisciplinary Research*, Τεύχος 1. University of Central Lancashire, Ηνωμένο Βασίλειο.
- Oyekola, I. A. (2018). Κουλτούρα και Παγκοσμιοποίηση. Στο O. A. Ogunbameru, A. L. Adisa & D. S. Adekeye (Eds.), *Cross- Cultural Management: A Multi Disciplinary Approach* (σσ. 81-102). Ile-Ife, Νιγηρία: Obafemi
- Ritzer, G. (1983). Η McDonalization της κοινωνίας. *Journal of American Culture*, 6, 100-107.
- Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory*. Eight Edition. New York: McGraw-Hill.
- Robertson, R. (2001). Θεωρία της παγκοσμιοποίησης 2000+: Σημαντικά προβλήματα. Στο George Ritzer and Berry Smart (επιμ.) *Εγχειρίδιο Κοινωνικής Θεωρίας*. London: Sage. 471.
- Rodney, W. (1972). *Πώς η Ευρώπη υπανάπτυξε την Αφρική*. Abuja: Panaf Publishing, Inc. Νιγηρία κατόπιν συμφωνίας με το Howard University Press, Washington DC
- Taylor, E. (1920, 1871). *Πρωτόγονη Κουλτούρα*. New York: JP Putnam Sons.